

ДБУР
БІБЛІОТЕКА АГІТАТОРА

Проф. М. ПЕТРОВСЬКИЙ

9/47.41

57-

OK

ЗАХІДНА УКРАЇНА

(Історична довідка)

11/21/83

УКРАИНСЬКЕ ДЕРЖАВНЕ ВИДАВНИЦТВО
Київ 1945

I

Під Західною Україною ми розуміємо ті західноукраїнські землі, які 1939 року були ввоз'єднані з Українською Радянською Соціалістичною Республікою, тобто Східну Галичину, а також північно-західну Волинь. Ці землі, землі українські, не раз на протязі нашої історії бували відірвані іноземними загарбниками від земель нашої Батьківщини й зазнавали чужоземного гніту. Але їх населення ніколи не втрачало свідомості своєї єдності з населенням інших земель України. Ніколи не корилося воно іноземним окупантам, а провадило проти них невпинну боротьбу в різних формах, боротьбу за свою українську народність, мову, культуру, державність, за ввоз'єднання з іншими українськими землями в єдиній українській державі, за об'єднання з братнім єдинокровним народом російським.

Сучасні західноукраїнські землі з давніх часів нашої історії були заселені східнослов'янським племенем дулібів (волинян). За київського князя Олега Вітшого (879—912 р.) ці землі входили до складу Київської держави,

Київської Русі, історія якої була спільною початковою історією російського, українського та білоруського народів.

В кінці Х століття на ці південно-західні землі Київської держави розпочали свою агресію польські загарбники, які й захопили частину східнослов'янських земель, що звалися тоді «Червенськіє города».

Але 981 року князь Київської Русі Володимир Святий (980—1015 рр.) відвоював від панської Польщі і повернув Київській державі Червенські міста. В 1018 році польський князь Болеслав I, використовуючи боротьбу князя Святополка Окаянного проти князя Київської Русі Ярослава Мудрого (1019—1054 рр.), захопив Червенські міста, але теж ненадовго. Вже в 1030—1031 роках Ярослав Мудрий відвоював ці землі від загарбників.

Потім ці землі входили до складу Київської держави аж до розпаду її (1169 р.). Землі Волинські входили до князівства Волинського; східна ж Галичина стала уділом («волостю») нащадків онука Ярослава Мудрого—Ростислава (помер 1052 р.).

На кінець XI століття в Галичині було три князівства з центрами в Перемишлі, Звенигороді і Теребовлі, де й князювали сини Ростислава: Рюрик (помер 1092 року), Володар і Василько (обидва померли 1124 року). 1099 року Володар і Василько відбили агресію угорців на свої володіння і завдали загарбникам під Пе-

ремишелем нищівної поразки. Ця перемога під Перемишлем майже на сто років припинила агресію угорців на Галичину.

Син Володаря Володимирко (1124—1154 р.р.) об'єднав землі Східної Галичини в одно князівство і зробив свою столицею Галич. За Володимиркового сина — Ярослава Осмомисла (1154—1187 рр.) це князівство стало надзвичайно могутнім. До його складу входили також Буковина і землі Бесарабії. Ось як невідомий нам автор «Слова о полку Ігоревім» оспівує могутність Ярослава Осмомисла:

«Галицький Осмомисле-Ярославе! Високо сидиш ти на своєму золотокованому столі, підперши гори Угорські (Карпатські) своїми залізними полками, заступивши королеві (угорському) дорогу, зачинивши Дунаю ворота, рядчи суди до Дунаю! Гроза твоя по землях тече! Ти відчиняєш ворота Київські...»

З особливостей соціально-економічних відносин у Галицькому князівстві за тих часів треба відзначити зростання землеволодіння і політичної сили бояр. Бояри захопили до своїх рук владу і фактично не зважали на князя. Досить сказати, що бояри втручалися навіть у сімейне життя такого могутнього князя, як Ярослав Осмомисл.

З дальшої історії галицького князівства бачимо, що на протязі майже століття на його землі йде агресія з боку Угорщини, Польщі, німецьких лицарів Тевтонського ордена; агре-

сори майже завжди об'єднуються з великим боярством.

Галицькі князі прагнули зламати економічну і політичну силу великих бояр, змінити централізовану князівську владу; такий напрям політики князів був за тодішніх конкретних історичних умов фактором прогресивним. Основна маса бояр над усе ставили свої вузькокласові інтереси і в своїй боротьбі проти князів і народу йшли на зраду, на союз з іноземними загарбниками, ладні були підкорити їм Галичину.

Селяни, міщани, дрібне й середнє боярство просвадяль на чолі з князями вперту боротьбу проти агресорів і великого боярства. В цій боротьбі влада князів Галичини зміцніла. В кінці XII століття, вже після розпаду Київської держави на окремі князівства, Волинь об'єдналася з Галицьким князівством; утворилося могутнє Галицько-Волинське князівство. Це об'єднання відбулося при князі Романі Мстиславичі. Суворими, крутыми заходами Роман зламав могутність великих бояр, близкучими військовими перемогами над половцями, поляками, литовцями припинив їх напади на руські землі.

1205 року Роман загинув під час походу на Польщу, залишивши двох малолітніх синів: Данила і Василька. На землі Галицько-Волинського князівства знову почалася польсько-угорська агресія. Агресорам допомагала основна маса великих бояр. Боротьба тяглась кілька

десятиріч.' Не раз угорські і польські загарбники захоплювали майже всі землі князівства. На допомогу галичанам здалекої півночі прибув новгородський князь Мстислав Удалой. Він вигнав загарбників з країни і став князем у Галичі (1219 р.).

Боротьба проти агресорів тривала й далі. На чолі її став Мстислав, який об'єднався з сином Романа—Данилом. Після смерті Мстислава (1228 р.) боротьбу проти іноземних загарбників очолив князь Данило Романович (помер 1264 року). Данило 1238 року розгромив під Дорогичином німецьких лицарів, які почали агресію на землі князівства. Не раз він громив і виганяв з Галичини й польсько-угорських загарбників. Данило був князем Галицьким, а брат його Василько — князем Волинським. Обидва брати завжди діяли в тісному контакті. Нарешті 17 серпня 1245 року в битві під Ярославом Данило і Василько віщент розбили угорсько-польську армію, чим майже на сто років було припинено польсько-угорську агресію на землі Галицько-Волинського князівства.

Як відомо, у 1237—1241 рр. люду всіх руських земель довелося боротися проти татаро-монгольської навали. Роздрібнені на окремі князівства, князі яких часто-густо воювали один з одним, землі Русі, не зважаючи на запеклий опір, були завойовані татарами. Були завойовані й землі Галицько-Волинського князівства.

Данило і Василько змушені були визнати владу татар, які не раз страшенно спустошували землі князівства, зокрема в 1241, 1259—1260, 1286 рр.

Після смерті Данила князем Галичини став син його Лев (1264—1301 рр.), після нього—Юрій Львович (1301—1308 рр.). А після смерті синів Юрія—князів Льва і Андрія (1308—1323) — рід Романа на галицькому престолі припинився. На Волині ж після смерті Василька Романовича (1270 р.) князював його син Володимир (1270—1289). Після смерті Володимира рід Василька припинився, і князі Галичини стали князями й Волині.

Не зважаючи на майже безупинні війни і часті напади татар, економічне й культурне життя в Галичині й на Волині розвивалося, зростала торгівля, ремесла тощо. Найбільшими містами були Володимир-Волинський, Луцьк, Галич, Львів (заснований Данилом приблизно всередині XIII століття і названий на честь його сина Льва).

З пам'яток культури особливо славний Галицько-Волинський літопис.

Після смерті Андрія і Льва Галицько-Волинським князем став син їхньої сестри і мазовецького князя Тройдена—Юрій II Болеслав (1323—1340). Намагання цього князя покарати населення, а також його протегування іноземцями привели до того, що він був отруєний.

Треба пам'ятати, що землі Галичині та Волині й за часів Київської Русі й після розпаду цієї держави на окремі князівства були тісно зв'язані з іншими землями Русі. Тісно зв'язані вони були єдністю походження (східні слов'яни), мови, релігії, правовими відносинами, династичними зв'язками, спільністю культури, спільною боротьбою проти іноземних загарбників. Вся територія Київської Русі, як і пізніших феодальних князівств XII—XIII століть, була для наших предків єдина «Руська земля». Так само єдиною руською землею визнавали всі ці землі й іноземці.

Українські буржуазні історики-націоналісти, зокрема М. Грушевський і галичанин С. Томашевський створили теорію, що нібито спочатку центром української держави був Київ, а після занепаду Києва — Галицько-Волинська «держава», князі якої нібито праґнули возз'єднати всі українські землі в єдиній українській державі.

Ці історики-націоналісти невірно трактують Київську Русь, як державу лише українського народу, бо насправді, як ми вказували вище, історія Київської Русі була спільною початковою історією російського, українського і білоруського народів. До того ж, українська народність, як і народності російська та білоруська, оформилася в основному не раніше XIV століття. До того ж часу існувала єдина руська народність. Галицько-Волинське князів-

ство (саме князівство, а не держава) було в XIII столітті найбільшим з південно-руських князівств, але ж князі його зовсім не прагнули об'єднати під свою владою всі південно-руські землі, на території яких пізніше утворилася Україна. Далі поширення свого впливу і влади на Київ і Київщину ці князі не йшли. Претензій на Чернігово-Сіверські землі або Переяславщину ці князі не заявляли.

В XIX столітті польські історики-націоналісти, зокрема М. Грабовський, К. Шайноха, О. Яблоновський, Т. Любомирський, щоб виправдати претензії шляхетської Польщі й на Східну Галичину, створили псевдонаукову теорію, що нібито після татарської навали з Польщі прибули на галицько-волинські землі колоністи, які, змішавшись з рештками місцевого населення, поклали основу новому племені, більш близькому до поляків, ніж до росіян. За цією теорією, поляки у XV столітті нібито закінчили колонізацію Східної Галичини і Волині. Українські й російські історики довели безглуздість цієї теорії, довели, що після татарського спустошення галицько-волинські землі заселило саме південно-руське населення без будьякої участі поляків.

II

Після 1340 року, тобто після смерті Юрія II Болеслава, Волинь перейшла під вла-

ду Литви, а на Східну Галичину розпочала агресію панська Польща, а потім і Угорщина. Ця агресія Польщі тісно зв'язана з загальним напрямом тієї зовнішньої політики, що її провадив польський король Казимір (Великий), політики, яку провадила потім Польща на протязі століть і яка, нарешті, фатально відбилася й на долі польської держави. Замість того, щоб скупчiti всi сili й вiдбити нiмецьку агресiю, яка насувалася на Польщу з заходу, Казимiр зoсереджує всю увагу на поширеннi територiї Польщi на схiд за рахунок росiйських, українських, бiлоруських, лiтовських земель. Шо ж до Нiмеччини, захiдної польської полiтики, то Казимiр (як i його наступники) йшов на поступки нiмцям, вiдступав перед iхньою агресiєю.

Після смертi Юрiя-Болеслава Казимiр, як його родич, зробив спробу захопити Галичину, але невдало. Галичани на чолi з боярином Дмитром Дед'ком вiдбили агресiю. Дед'ко керував Галичиною на протязi 1340—1349 pp. Все ж в 1349 роцi Казимiр захопив Галичину. Наступного 1350 року Казимiр уклав угоду з угорським королем Людовиком; за цiєю угодою «Руське королiство» (Галичина) мусило бути пiд владою Казимiра до його смертi; пiсля того воно мало вiдiйти до Угорщини. I дiйсно, пiсля смертi Казимiра (1370 р.) Угорщина заволодiла Галичиною. Угорський король Людовик 1372 року вiддав Галичину Володисла-

ву, князю Опольському, а потім, 1377 року, перетворив її на звичайну угорську провінцію.

Але Польща не відмовилася від претензій на Галичину. 1385 року відбулася так звана Кревська унія. За цією унією литовський князь Ягайло став, одружившись з польською королевою Ядвигою, і королем польським. 1387 року шляхетська Польща загарбала Галичину, і з того часу майже 600 років цей край в тих чи тих формах перебував під гнітом польського панства.

Під владою панської Польщі Галичина звалася спочатку «королівство Русь», а потім, з 1435 року — «воєводство Руське».

Під владою шляхетської Польщі люду Східної Галичини жилося дуже важко. Польські панівні кола прагнули полонізувати, покатоличити край. Запроваджувались польські закони, урядова латинська мова, в містах насаджувалося заможне польське і німецьке міщенство, якому надавалися права, привілеї, передавалося самоврядування в містах тощо. Українських міщан обмежували в заняттях ремеслами, торгівлею, у праві вступати до ремісничих організацій — цехів. Дійшло до того, що вже на початку XVI століття у Львові українські міщани не мали права мешкати на будьjakій вулиці міста, а могли жити лише в одному його кварталі («Руська вулиця»). Ця ухвала, яка діяла на протязі багатьох десятиліть і навіть століть, привела до того, що у Львові кількість українського населення не могла зростати.

У відповідь на соціальний, а також національно-релігійний гніт, що його зазнавав український народ від польських окупантів, у Східній Галичині почали спалахувати повстання. Найбільшим з них було повстання на чолі з Мухою (1490 р.)

Східна Галичина всупереч зусиллям поляків по-старому залишалася землею українською. Це визнавали й компетентні кола Західної Європи, навіть і самі поляки. Вище ми зазначали, що утвореному на землях Східної Галичини воєводству польський уряд мусив дати назву «воєводство Руське». На карті кардинала Ніколая Кузана, одного з найосвіченіших людей Європи, західноукраїнські землі з містами Львів, Самбір, Галич та іншими, знаходяться на території, яку Кузан називає Руссю (карту складено 1460 р.). Це ми бачимо й на карті Польщі та Угорщини Себастіана Мюнстера (1540 р.), а також на картах Якова Гастальді (1562, 1568 pp.). Відомий польський учений кінця XV—першої чверті XVI століття М. Меховський у своїй праці «Трактат про дві Сарматії», називає Східну Галичину Руссю і зазначає, що її населює народ руський, що поляки в Русі дуже нечисленні. Цей трактат вийшов з друку 1517 року. Взагалі ж треба пам'ятати, що і за тих часів і пізніше українці, зокрема галичани, називали себе руськими, русинами, а землю свою—Руссю.

На початку другої половини XVI століття

за так званою Люблінською унією 1569 року шляхетська Польща захопила також і багато інших українських земель, в тому числі й Волинь.

Загарбання Польщею майже всіх українських земель привело до посилення соціального і національно-релігійного гноблення українського народу з боку окупантів. 1596 року польський уряд за допомогою єзуїтів і частини вищого православного духовництва—зрадників свого народу, які прагнули в союзі з польськими феодалами зміцнити свої вузькокласові позиції, добився того, що в Бресті була проголошена церковна унія. За цією унією православні українці і білоруси, зберігаючи православні обряди і церковно-слов'янську мову богослужіння, мусили визнавати зверхність римського папи. Унія мала бути тим містком, який повинен був допомогти шляхетській Польщі покатоличити і спольщити український і білоруський народи, розірвати їх зв'язки з єдинокровним і єдиновірним братнім російським народом. При цьому треба пам'ятати, що більшість великої української шляхти попонізувалася, покатоличилася, прийняла польську мову і культуру.

Проти панування шляхетської Польщі український народ протягом десятиліть і століть провадить уперту боротьбу, ставлячи собі завданням повалити польсько-шляхетське ярмо, возв'єднати всі українські землі в єдиній

українській державі, об'єднатися з російським народом, приєднати Україну до Росії.

В цій боротьбі українці західноукраїнських земель беруть дуже активну участь.

Боротьба проти гніту шляхетської Польщі набирала різноманітних форм. В кінці XV століття в степах України виникло козацтво. Пізніше, в XVI столітті, за порогами Дніпра утворилася Запорізька Січ, яка стала центром організації майже всіх противопольських повстань.

В лавах козацтва завжди бувало багато люду з західноукраїнських земель. Знаменитий козацький гетьман Петро Сагайдачний (помер 1622 року) був родом з Східної Галичини, з землі Перемишльської.

Боротьба точилася і на фронті ідеологічному. В ній велику роль відіграли організації міщан — церковні братства, до складу яких згодом почали вступати й українці різних станів. Перше братство утворилося в XV столітті у Львові, а далі братства поширилися і на інших землях України. У братствах, як і в козацтві, відбивалася ідея єдності українського народу. Братства розвинули широку активну діяльність в справі розвитку української науки, освіти, культури, в боротьбі за збереження і розвиток української народності.

Спочатку центром ідеологічної боротьби був Львів; школа, заснована тут Львівським братством, була однією з найкращих. За допомогою

львівських міщан російський першодрукар Іван Федоров 1573 року заснував у Львові першу на Україні друкарню, з якої в 1574 році вийшла перша друкована книжка на Україні — «Апостол». Велику роль відіграва й Острозька школа, утворена в Острозі князем К. Острозьким. 1581 року в Острозі вийшла надрукована тим же Іваном Федоровим знаменита Острозька біблія.

В першій чверті XVII століття багато галичан, які переселилися до Києва, сприяли там боротьбі на ідеологічному фронті, допомогли діяльності Київського братства, роботі Київської братської школи. Коли козаки на чолі з гетьманом Сагайдачним поновили 1620 року православну єпархію, першим Київським митрополитом став галичанин Іов Борецький. Борецький у 1625 році провадив через свого посланця переговори з російським урядом про приєднання України до Росії.

В часи великої національно-визвольної війни 1648—1654 рр. у 1648 р. в Східній Галичині були великі народні повстання проти польського панування. З проводирів повстанців у Галичині особливо відзначався дрібний шляхтич Семен Височан, а на північно-західній Волині — полковник Михайло Тиша, в минулому кушнір.

Великий гетьман України Богдан Хмельницький 1648 року зробив переможний похід до Галичини, обложив зайнятий польською

затогою Львів. В лютому 1649 року Богдан Хмельницький у Переяславі (зараз Переяслав-Хмельницький) оголосив величну програму возз'єднання всіх українських земель в єдиній українській державі, до якої мали ввійти і західноукраїнські землі з містами Львів і Галич. На терені Східної Галичини і Волині відбувся і ряд великих битв національно-визвольної війни, як от облога Збаража, розгром польської армії під Зборовом (1649 р.), невдала для України битва під Берестечком (1651 р.).

1654 року Україна приєдналась до Росії, але західноукраїнські землі залишилися ще під гнітом Польщі. На протязі десятиліть український народ, за допомогою російського народу, прагнув відвоювати ці землі, возз'єднати їх в єдиній українській державі, яка входила б до складу Росії. 1655 року Богдан Хмельницький знову зробив разом з російською армією похід в Галичину. До останнього дня свого життя Хмельницький провадив діяльність, спрямовану на те, щоб відвоювати від Польщі західноукраїнські землі, або як тоді казали, «всю Червону Русь аж до самої Вісли». Гетьман П. Дорошенко (1665—1676 рр.) під тиском українських народних мас визначав західні кордони України до Перемишля і Самбора.

1686 року російський уряд був примушений укласти угоду з шляхетською Польщею, бо тривалі війни з Швецією, Туреччиною, Польщею по-

слабили Росію, а до того ж російській державі треба було мати вільні руки на півні проти Туреччини й кримських татар. За цією угодою, Правобережна Україна, Східна Галичина і Волинь залишалися під гнітом панської Польщі. Український уряд Лівобережної України протестував проти цього миру, вимагав відвоювання від шляхетської Польщі всіх, в тому числі й західноукраїнських земель.

На початку XVIII століття польський уряд ще більше посилив національно-релігійний гніт на західноукраїнських землях. 1708 року навіть Львівське братство було змушене прийняти церковну унію. Незабаром усе українське населення Східної Галичини, за невеликим винятком, стало уніатами.

Всі великі народні повстання XVIII століття проти польського панування на Правобережній Україні (гайдамацькі рухи) знаходили свій відгук і на західноукраїнських землях.

Не зважаючи на те, що Східна Галичина і землі Волині в XVI—XVIII століттях перебували під гнітом шляхетської Польщі, уряд якої вживав усіх заходів для денаціоналізації і полонізації краю, все таки українці Східної Галичини і Волині, що становили тут величезну більшість населення, завжди вважали свій край землею українською, а не польською. Цього самого погляду дотримувались і освічені, добре поінформовані іноземці. Землею

українською названо Східну Галичину і Волинь у записці француза Блеза де-Віжінера (1573 р.), в знаменитому «Описові України» Г. Боплана (1650 р.)—французького військового інженера, який близько 20 років прожив на Україні і добре знати цей край. Під назвою «Русь» виступає Галичина й на картах Плейтнера (1634 р.), того таки Боплана, на картах братів Сансонів (1655, 1663, 1674, 1679, 1685 рр.), Желло (1685 р.), Деліля (1703 р.), Шенка (1705 р.).

В кінці XVIII століття Польща була доведена короткозорою*політикою своїх правлячих кіл до загибелі, припинила своє існування, як держава. З тих західноукраїнських земель, які перебували під гнітом Польщі, Східну Галичину захопила Австрія, а землі Волині ввійшли до складу Росії. Для Волині приєднання до Росії було явищем позитивним. Воно відповідало історичним прагненням українського народу до об'єднання з російським народом. Загарбання ж Східної Галичини Австрією ще більше погіршило долю українців цього краю, бо тепер, крім гніту польського панства, над ними став тяжіти ще й новий німецький гніт.

III

Після загарбання Східної Галичини Австрією в 1772 році цей край аж до 1918 року

перебував під австрійським гнітом. В 1809 році, після поразки Австрії у війні з Наполеоном, Тернопільська земля увійшла до складу Росії, але в 1815 році на Віденському конгресі царат віддав ці землі Австрії. Це сталося тому, що тодішній російський цар Олександр I та його оточення були під впливом фактично-го керівника Австрії—відомого реакціонера Меттерніха.

Загарбання Східної Галичини Австрією ще більше погіршило становище українців, бо до гніту польського панства, яке мало в своїх руках величезну більшість землі, долучився ще й гніт німецьких панівних кіл Австрії, які прагнули понімечити українців, а польські пани по старому провадили політику полонізації.

Українську освіту утискували. Вже в 1817 р. було видано урядову ухвалу про те, що викладання в школах Східної Галичини дозволяється провадити лише польською мовою. Селянство зазнавало тяжкого соціального гніту, на який відповідало численними повстаннями.

Розвиток капіталістичних відносин супроводжувався зростанням національно-визвольного руху. В розвиткові цього руху в Східній Галичині велику роль відіграв вихід у світ збірника українською мовою «Русалка Дністровая» (1837 р.). Його випустили піонери національно-визвольного відродження Східної Галичини

Маркіян Шашкевич, Іван Вагилевич і Яків Головацький, яких звали «Руська трійця». Вихід цього збірника показав, що український народ в Східній Галичині існує, має свою мову, культуру.

1848 року в Європі спалахнула революція. Вибухла революція і в Австро-Угорщині, але українська буржуазія, поміщики, уніатське духовництво замість того, щоб разом з іншими народами Австро-Угорщини боротися проти сил контрреволюції, пішли іншим, протилежним шляхом. За дрібні поступки вони стали на службу реакції, зробилися слухняним знаряддям в її руках. У Львові вищезгадані українські кола утворили «Головну руську раду», яка йшла на повідку в австрійської контрреволюції. Такої самої політики, як і «Рада», тримався й утворений тоді ж таки «Руський собор», що складався з полонофільствуючої української інтелігенції та спольщених нащадків українського панства. Придушивши революцію, австрійський уряд розпустив і непотрібні йому «Раду» та «Собор». Хоч австрійський уряд у 1848 році і скасував у Східній Галичині панщину, проте скасування це супроводилося великими викупними сплатами за землю, а щось із 85 процентів лісів лишилося за панами.

Якщо 1786 року австрійський уряд адміністративно об'єднав Буковину із Східною Галичиною, то 1850 року це об'єднання було остаточно

скасоване; натомість того ж року австрійський уряд організував автономний край—Галичину, до складу якої, крім Східної Галичини, входили також польські землі—князівства Освенцім і Затор, а також князівство Krakівське. Таким чином, австрійський уряд штучно об'єднав в єдиний коронний край сuto польську землю—Західну Галичину з сuto українською землею—Східною Галичиною.

В Галичині австрійський уряд надав великих прав полякам. Товариш Сталін говорить про це: «Австрійці наблизили до себе поляків, давали їм привілеї, щоб поляки допомогли зміцнити австрійцям свої позиції в Польщі, і за це давали полякам можливість душити Галичину. Це особлива, чисто австрійська система—виділити деякі національності і давати їм привілеї, щоб потім справитися з усіма іншими» (Й. Сталін, «Марксизм і національно-колоніальне питання», 1940 р., стор. 127).

В наслідок такої політики керівництво Галичиною перебувало цілком в руках представників польської знаті. Намісниками Галичини були такі видатні представники польської аристократії, як графи А. Голуховський, К. Бадені, А. Потоцький. Використовуючи енергетичний апарат влади, не спиняючись ні перед якими засобами, польсько-шляхетські кола добилися того, що кількість депутатів українців і в галицькому сеймі і в австрійському рейхсраті було зведенено до мінімуму.

Коли йдеться про етнографічний склад насе-

лення Східної Галичини, то польські політики-націоналісти завжди жонглюють цифрами, щоб, всупереч об'єктивним даним, показати, ніби більшість населення Східної Галичини становлять поляки. Вони подають дані про всю Галичину, тобто і про Галичину Західну, яка населена в переважній більшості поляками. За даними перепису 1900 року (беремо дані цього року тому, що цей перепис найбільш досконало розроблений в науці) по всій Галичині поляки становили 44,6 процента населення, а українці — 43 процента. Тим часом, коли взяти лише Східну Галичину, землю українську, то тут українці становлять 63,6 процента населення. Тільки у Львівському повіті українців було 49,3 проценти, поляків у цьому повіті було лише 39,4 процента. У самому Львові українці становили 18,4 процента, а поляки — 51,7 процента всього населення. Це пояснюється тими обмеженнями, які кілька століть тяжіли над українцями Львова. Про них ми говорили вище. Загалом у Східній Галичині кількість поляків не перевищує 20—23 процентів. Факт цей мусили визнати й такі видатні польські вчені - статистики, як Т. Пілат, С. Гломбінський, Ф. Буяк, М. Надобник.

Важке становище населення Східної Галичини вело до того, що багато українців мусило емігрувати за кордон, головним чином до Америки.

Українська культура в західноукраїнських

землях терпіла утиски. У Львівському університеті до 1870 року панували німці, а з 1870 року— поляки. Кількість українських кафедр була обмежена, доступ українцям до професури всіляко гальмували. Навіть такий видатний учений, як Іван Франко, зазнав невдачі у своїй спробі дістати кафедру в університеті.

Одна середня українська школа в Галичині припадала на 820 тисяч, а одна середня польська школа—на 30 тисяч населення. На тисячу чоловік польського населення до початкової школи ходило 97 дітей, а на тисячу українського населення—лише 57.

Але український народ боровся за свою культуру і народність. Утворюється ряд культурно-освітніх організацій; з них на першому місці стояло засноване 1873 року у Львові «Товариство імені Шевченка», яке в кінці XIX століття було реорганізоване в «Наукове товариство імені Шевченка». З діячів цього товариства особливо значну роботу провадили І. Франко, В. Гнатюк і ін. Треба відзначити, що багато керівників цього товариства, зокрема М. Грушевський і С. Томашевський, вели розвиток «Товариства» по лінії буржуазного націоналізму.

З початку 70-х років XIX століття ми спостерігаємо в Східній Галичині вже й виступи західноукраїнських робітників. З селянських виступів особливо великими були

рухи 1902 року, які охопили до 100 тисяч учасників.

З наслідків діяльності української буржуазії Східної Галичини, тієї буржуазії, яка шукала угоди з німецьким урядом Австрії і панівними польськими колами Галичини, треба згадати так звану угоду «Антонович - Бадені» або «Нову еру» (90 роки XIX століття). Ця угода була складена між панівними польськими колами з урядовим намісником Галичини графом К. Бадені на чолі та українською буржуазією. З боку цієї буржуазії натхненником угоди був київський професор В. Антонович, а головними діячами — уніатський митрополит Сембратович та О. Барвінський. За дрібні обіцянки українці мали йти на значні поступки польським панам і буржуазії. Але через протест народних мас ця «Нова ера» провалилась.

Щодо північно-західної Волині, яка входила до складу Росії, то там кількість польського населення була дуже низька. За переписом 1897 року, в жодному повіті кількість поляків не доходила навіть 10 процентів.

Коли вибухла перша світова війна 1914—1918 років, то вже на самому її початку у Львові склалася з представників української буржуазії й націоналістичної інтелігенції «Головна Українська рада», яка згодом, у 1915 році, була реорганізована у «Загальну Українську раду».

До «Загальної Української ради» входили

представники українських націоналістичних угруповань в Австро-Угорщині. Ця «Рада», як і «Союз визволення України» (СВУ), головними діячами якого були М. Басок - Меленевський, Д. Донцов, В. Дорошенко та інші, і який діяв на німецькі гроші, підтримувала австро-німецький імперіалізм в його ганебних загарбницьких планах.

Характерно, що за першої світової війни, коли українські націоналісти Східної Галичини так підтримували австро-німецький імперіалізм в його розбійницькій політиці, широкі маси українського населення Східної Галичини симпатизували російському народові, Росії, допомагали їм чим могли. Щодо цього дуже важливими є свідчення одного з видатних діячів австрійської розвідки і контррозвідки часів першої світової війни — М. Ронге, який не раз підкреслював, що співчуття українських галичан російському народові гальмувало діяльність австро-німецької розвідки.

В результаті воєнних успіхів російської армії в серпні 1914 року Східна Галичина була звільнена від гніту Австрії. Проте російський царизм, вірний своїй політиці національного гноблення народів, провадив і тут політику пригноблення українців.

В 1915 році австро-німецьке військо знову захопило Східну Галичину, а далі і північно-західну Волинь.

Восени 1918 року розпалася австро-угорська монархія. 1 листопада буржуазна «Українська національна рада» у Львові проголосила Західноукраїнську Народну Республіку на терені Східної Галичини (ЗУНР). Згодом на чолі влади ЗУНР став диктатор Є. Петрушевич. Для молодої республіки був єдино вірний шлях — спільна боротьба разом з УРСР і РРФСР проти претензій польських загарбників, уряду новоутвореної буржуазної Польщі, яка з першого ж моменту розпаду Австро-Угорщини прагнула захопити собі Східну Галичину.

Уряди УРСР і РРФСР пропонували урядові ЗУНР спільну боротьбу проти претензій панської Польщі, Польщі Пілсудського. Алеж уряд ЗУНР, буржуазно-націоналістичний свою класовою суттю, боявся свого народу й тому більше покладався на ласку Антанти і на спілку із зрадником Петлюрою. Тим часом панська Польща, використовуючи перевагу у військовій силі та озброєнні, використовуючи допомогу Антанти, яка доставила до Польщі з західного фронту стотисячну озброєну польську армію генерала Галлера, завдала ряду поразок армії ЗУНР — Українській Галицькій армії (УГА). Уряд ЗУНР мусив з Львова переїхати до Тернополя, а потім до Станіслава. Антанта допомоги ЗУНР не подала, бо вважа-

ла буржуазну Польщу кращим, ніж ЗУНР, знаряддям для боротьби проти радянської влади.

Влітку 1919 року уряд ЗУНР і УГА, програвши війну з Польщею, перейшли через Збруч, об'єдналися з силами зрадника Петлюри і почали допомагати йому в боротьбі проти радянської влади, проти українського народу. Разом з Петлюрою УГА зробила похід на Київ. В той час проти радянської влади боровся і генерал Денікін. На початку листопада 1919 року керівництво УГА уклало угоду з Денікіним, і УГА увійшла до складу денікінських армій.

Коли Червона Армія розгромила Денікіна, рештки УГА уклали договір з Радянською владою і були реорганізовані в Червону Українську Галицьку армію (ЧУГА).

ЧУГА складалася з трьох бригад. Коли зрадник Петлюра склав спілку з білополяками і вони розпочали у квітні 1920 року наступ на Радянську Україну, то друга і третя бригади ЧУГА зрадили Радянську Україну і перейшли до білополяків і петлюрівців, але білополяки роззваріли ці бригади і направили їх у концентраційні табори. Частина ж старшин і стрільців, які уникли роззброєння, вступили до однієї з петлюрівських дивізій. Після поразки, якої завдали Петлюрі червоні частини, ці галичани пробилися через Польщу на Чехословаччину, де їх були інтерновані. Перша бригада ЧУГА була також обеззброєна білополяками біля Козятиня.

Треба відзначити, що Петлюра, укладаючи угоду з білополяками, за допомогу поляків у його боротьбі проти Радянської влади, погодився на те, щоб Східна Галичина й частина Волині були під гнітом Польщі. Цього «варшавського договору», укладеного в квітні 1920 року, Петлюра не оголосив, а тримав у таємниці.

Після закінчення війни 1914—1918 р.р. питання про Східну Галичину не раз було предметом обговорення Верховної Ради союзних держав (Англії, Сполучених Штатів Америки, Франції та ін.).

Під час цих обговорень була висунута й так звана «лінія Керзона», яка передбачала входження Західної України та Західної Білорусії, населених у переважній більшості українцями й білорусами, до складу Радянського Союзу, як земель, що етнографічно не належали до Польщі.

Коли Червона Армія під безпосереднім керівництвом товариша Сталіна завдала влітку 1920 року нищівних поразок білополякам, погнала їх на захід і червоні частини вступили до Східної Галичини, то в ряді повітів населення почало утворювати ревкоми, була проголошена радянська влада.

Після довгих переговорів про долю Східної Галичини, 15 березня 1923 року Антанта визнала Східну Галичину підлеглою Польщі, яка ще раніше фактично окупувала її. Польський уряд ще в березні 1920 року ввів для Східної

Галичини офіціальну назву «Східна Малопольща» і того ж року поділив її на три воєводства: Львівське, Станіславське і Тернопільське.

В наслідок війни Польщі проти радянських республік у 1920 році під польським гнітом залишалася і частина Волині (теперішня Волинська та Ровенська області УРСР).

Часи польської окупації Західної України були надзвичайно тяжкими для населення цього краю. 52 проценти земель було в руках великих поміщиків і лише 12—13 процентів належало біднякам та середнякам. 16 процентів селянських господарств зовсім не мали землі, понад 50 процентів селянських господарств не мали коней і лише 47 процентів мали корів. Промисловість не розвивалася, продукція її зменшилась у порівнянні з передвоєнною. Робочий день становив 10—12 годин, а іноді досягав 16 годин і навіть вище.

На українських землях польський уряд насаджував осадників з колишніх польських жандармів, унтер-офіцерів, офіцерів. Сотні тисяч гектарів землі було передано осадникам.

До якого зубожіння доходило українське населення, видно з того, що за час польської окупації споживання цукру зменшилось на 93 проценти, солі — на 72 проценти, вугілля — на 50 процентів.

Занепала українська культура, яка зазнавала утисків з боку окупантів. З 3662 україн-

ських шкіл, які були на початок 1919 року, на кінець польського владарювання лишилося тільки 135, з 61 української гімназії—5. У Львівському університеті для українців була запроваджена процентна норма. Кількість неписьменних у Західній Україні досягала 60 процентів.

Українські буржуазні націоналісти підтримували ганебну політику панської Польщі на Західній Україні. З буржуазно-націоналістичних партій Західної України назовемо Українське національно-демократичне об'єднання (УНДО), Волинсько-Українське об'єднання (ВУО), Українську католицьку народну партію (УКНП).

Роки польського панування на Західній Україні позначилися розвитком як робітничого руху, так і селянських виступів та повстань, скерованих проти польсько-шляхетського гніту. Досить сказати, що коли в 1930 році на Західній Україні вибухло 312 страйків, в яких брало участь 48 тисяч робітників, то вже 1936 року там було 2056 страйків, що охопили 675 тисяч робітників. Щождо селянських рухів, то лише на протязі травня 1930 року на Західній Україні у Львівському, Тернопільському і Станіславському воєводствах було 170 повстань.

Ніякі жорстокі репресії польської влади аж до звірячої «пацифікації» 1930 року включно не могли зламати духу українського народу. Народ окупованих земель завжди звертав свої

погляди на схід — на Радянський Союз, на Радянську Україну, звідки чекав допомоги. Народи Радянського Союзу ніколи не забували про своїх пригноблених братів. На XVI з'їзді партії в 1930 році товариш Сталін сказав: «Є Україна в складі СРСР. Але є й друга Україна у складі інших держав».

1939 року відбулося возз'єднання західно-українських земель в єдиній українській радянській державі. У війні з гітлерівською Німеччиною Польща зазнала ряду поразок, бо керівники польського уряду (зокрема полковник Бек) в попередні роки тільки допомагали Гітлерові в його мерзенній антирадянській грі, а організувати оборону Польщі не зуміли. В середині вересня 1939 року польський уряд утік, залишивши країну напризволяще. Війська Гітлера стали вже просуватися по Західній Україні й Західній Білорусії. Радянський уряд не міг при таких умовах лишатися пасивним глядачем. 17 вересня Червона Армія вступила на територію Західної України й Західної Білорусії і протягом кількох днів визволила спід влади чужоземців своїх єдинокровних братів — українців та білорусів.

22 жовтня 1939 року на території Західної України відбулися вибори до Народних Зборів. Усі громадяни Західної України, які досягли 18 років, незалежно від їх расової і національної належності, віровизнання, освіти, соціального походження, майнового стану і колишньої ді-

яльності, мали право обирати і бути обраними до цих Зборів. Вибори відбувалися на основі загального, рівного і прямого виборчого права при таємному голосуванні. Це був дійсно всенародний вільний плебісцит. Само населення Західної України мало вирішати свою долю. Результати плебісциту виявили волю народу Західної України. З 4.776.275 виборців брали участь у виборах 4.433.997 чоловік, тобто 92,83 процента. За кандидатів, виставлених до цих Зборів селянськими комітетами, тимчасовими врядуваннями, зборами робітничої гвардії, робітників, інтелігенції, було подано 90,93 процента всіх голосів (4.032.154).

26 — 28 жовтня в стародавньому українському місті Львові відбулися Народні Збори Західної України. Вони одностайно проголосили встановлення радянської влади на всій території Західної України і ухвалили проспіти Верховну Раду Союзу РСР «прийняти Західну Україну до складу Союзу Радянських Соціалістичних Республік, включити Західну Україну до складу Української Радянської Соціалістичної Республіки з тим, щоб возз'єднати український народ в єдиній державі, покласти край віковому роз'єднанню українського народу». 1 листопада того ж року Верховна Рада СРСР на позачерговій V сесії постановила задовольнити це прохання і «включити Західну Україну до складу Союзу Радянських Соціалістичних Республік з возз'єднанням її з

пкраїнською Радянською Соціалістичною Республікою».

14 листопада 1939 р. в столиці Радянської України — Києві на III позачерговій сесії Верховної Ради УРСР був одноголосно ухвалений західний закон про включення Західної України до складу УРСР.

В червні 1941 року Гітлер кинув свої орди на Радянський Союз. Спочатку гітлерівцям вдалося окупувати Радянську Україну. Одним із заходів гітлерівського звірячого «нового порядку» на Україні було розчленування її. Західноукраїнські землі були включенні до складу польського генерал-губернаторства і близько двох років, а деякі і понад два роки, перебували під владою німецьких загарбників.

Мерзенні зрадники, українсько-німецькі націоналісти з шкіри лізди, аби лише допомогти німецьким хижакам гнобити народ український.

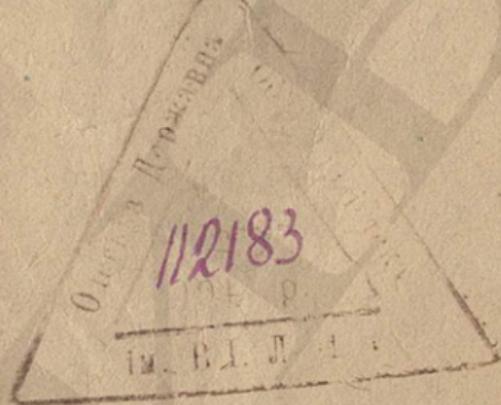
Але не допомогла Гітлерові ані його військова машина, ані зрадники — українсько-німецькі націоналісти, всі ці бандери, мельники та інші вороги українського народу.

Як одна людина, піднявся радянський народ на боротьбу проти ворога. Партия Леніна-Сталіна очолила наш народ у цій священній війні. Товариш Сталін повів наш народ до перемоги.

Червона Армія, керована великим Сталіним, зупинила шалену навалу німців, погнала їх на захід, крок за кроком звільняючи нашу

радянську Батьківщину,—землі
Союзу від загарбників.

На початку 1944 року почалося визволення західноукраїнських земель від влади німецьких загарбників. На середину жовтня того ж року Червона Армія, в лавах якої б'ються країнці синіх народів нашої радянської соціалістичної Батьківщини, закінчила визволення Західної України від німців. Знову західноукраїнські землі ввійшли до складу УРСР — невід'ємної складової частини СРСР.

Редактор Я. Токаренко

Проф. Н. Петровский. Западная Украина
(На украинском языке)

Б-Ф 00612. Зам. 114. 1¹/₈ друк. арк. В друк. арк. 41.000 зн.
Пдписано до друку 5|IV 1945 р. Тираж 15.000.

4-та Республіканська поліграфічна ф-ка.
м. Київ, пл. Калініна, 2.